Náramky, náramenníky a prstene

Elisabeth Aiken a Greta Arwidsson (*Aiken – Arwidsson 1986*)
Editoval Samuel "Bjorn" Grolich, Herjan.

Birka I, Taf. 108:6–112:2, Abb. 236.

Úvod

Kruhy zdobiace ruky a prsty sa vyskytujú v Birke prekvapivo vzácne. Krúžky sa bežne nachádzajú v hroboch na Gotlande a v Pobaltí (*Ginters 1981*), zatiaľ čo nálezy v Birke nie sú tak bohaté. Rozdelenie do typológie je pomerne jednoduché na základe niekoľko málo príkladov. Preto sme zhrnuli poznatky do stručného prehľadu. Možno že obmedzenosť nálezov v hrobovom kontexte môže vysvetliť fakt, že sa vyskytujú spravidla v ženských hroboch a že môžu vyjadrovať spoločné bohatstvo celej rodiny. Nepriamo to potvrdzuje nález pokladu z Čiernej zeme objavený v roku 1872 (*Stolpe 1873*; *Arbman 1937*: 241). Príklady analogických prsteňov a náramkov môžeme hľadať v početných gotlandských hroboch a pokladoch, spracovaných Stenbergerom (*Stenberger 1947–1958*) a Thunmark-Nylénovou (*Thunmark-Nylén 1995–2006*).

Náramky a náramenníky

V hroboch z Birky poznáme 23 nálezov náramkov/náramenníkov dvoch typov. Sú to buď náramky z jedného alebo viacerých prútov zo zliatiny medi, alebo masívne náramky/náramenníky (*Stenberger 1947–1958*). Poznáme tiež jeden gagátový náramok. Pôvodný článok označuje ako náramky tie šperky, ktoré sú uzavreté, zatiaľ čo náramenníkmi chápe neuzavreté kruhy.

Náramky

V hroboch bolo najdených sedem nálezov náramkov. Štyri sú z kostrových hrobov (Bj 67, Bj 843B, Bj 860A, Bj 1083) a dva z kremačných hrobov (Bj 158b, Bj 165). Rozmery fragmentov sa pohybujú v priemere medzi 7,7–8,4 cm × 5,5–6,0 cm. V troch prípadoch boli náramky nájdené na svojom pôvodnom mieste, v dvoch hroboch na pravej strane kostry (Bj 843B, Bj 1083) a v dvojhrobe Bj860A v strede skeletu v úrovni pásu. Materiál je bronz alebo čierny jantár. Jednoduché bronzové prúty sú nezdobené (Bj 67) alebo priečne pruhované (Bj 165, 843B) alebo otáčané (Bj 158B). Masívnejší náramok z hrobu Bj 1083 (Taf. 110:3) sa skladá z troch prútov skrútených okolo seba ktorého konce sú stočené do špirály a uzatvárajú náramok. Šesť tenkých, komplikovane pletených bronzových prútov tvorí náramok z hrobu bez čísla (Taf. 110:5). Jeho konce sú zatočené do špirály a spletené do seba čím tvoria uzol (pre analýzu úpletu, viď obr. 1).

Obr. 1: Detail úpletu náramku z hrobu bez čísla. *Stenberger 1958*: 276.

Náramenníky

Tieto náramenníky majú vždy voľné konce. Sú vyrobené z bronzu, odliate pomocou formy a zdobené pomocou razníc. Vnútorná strana je dokonale rovná alebo mierne prehnutá. Z hrobov poznáme 9 kompletných náramenníkov, osem nekompletných fragmentov, pričom štyri z nich sú menšie ako polovica. Dva fragmenty sú menšie ako 2cm a sú zo stredu náramenníku, dalšie sú 4, 5, 6, alebo 10 cm dlhé chvosty, ktoré tvoria asi jednu tretinu pôvodnej dĺžky. Dva náramenníky majú tvar kruhovej spony (Bj 1145, Bj 1081). Rozmery sa pohybujú medzi 5,8–7,0 cm × 6,8–7,3 cm. Tri z deviatich kompletných náramenníkov pochádzajú z šachtových hrobov (Bj 1079, Bj 1145), jeden z rakvového hrobu (Bj 465), dva z hrobu bližšie neurčeného typu(Bj 83B) a ďalšie dva z komorového hrobu (Bj 1081). Iba jeden náramenník pochádza z kremačného hrobu (Bj 444). Štyri náramenníky pochádzajú z kostrových hrobov (Bj 72, Bj 97, Bj 858, Bj 1036) pričom v hrobe Bj 1036 sa našiel fragment náramku v koženom vačku spolu s ďalšími kusmi bronzu. Štyri fragmenty náramenníkov (Bj 47, Bj 675, Bj 1158) pochádzajú z kremácií.

Výzdoba

Náramenníky z hrobov majú rôzne typy zdobenia. Najjednoduchšia výzdoba sa skladá z vyrazených radov polmesiacov (Bj 444) a viacerých bodiek (ako na fragmente Bj 858) alebo z dvojitej rady trojuholníkov (Bj 1081). Strednú časť náramku z hrobu Bj 97 zdobia rady malých vyrazených bodiek, ktoré tvoria vzor prelínajúcich sa línií a malé kruhy. Dve ramená na náleze z hrobu Bj 83B nesú identické dekorácie. Skladá sa z troch bodiek v trojuholníkoch, ktoré ležia v línii oproti sebe. Ďalej sú nám známe zdobenia z voskových foriem, ktoré sú jasné, aj keď ich povrch je dosť poškodený. Hlboké vzory polmesiacov existujú len na malom fragmente z hrobu Bj 1036. Fragment z hrobu Bj 1158 je zdobený štvoruholníkmi so štyrmi bodkami v rohoch a jednou v strede. Fragment z hrobu Bj 47 zdobia priečny pásik z perličiek a razený dekor skladajúci sa z polmesiacov, bodiek a trojuholníkov - nápadne pripomína náramok z Hedesundy (SHM 14506). Náramenníky z Bj 675 a Bj 1081 vykazujú bohatý reliéfny dekor, ktorý má podobu hlbokých zvlnených priečnych rýh, radov perličiek a razených krúžkov. Tento typ šperku je možno nájsť v celej Škandinávii v bronzovom a striebornom prevedení.

Náramky z gagátu

Náramok z komorového hrobu Bj 860 je uzavretý kruh. Povrch je precízne leštený a nenesie známky poškodenia. Rozmery: vonkajší priemer 8,1cm a vnútorný priemer 6,0 cm a hrúbka 1,0 cm. Bj 860 predstavuje veľmi bohatý hrob dvoch žien (viď Birka I, Abb. 282). Náramok bol uložený v úrovni pásu na ľavej strane v Bj 860A. Malý vnútorný priemer vypovedá o tom, kto nosil náramok. Tento náramok z hrobu Bj 860 je jediný známy kus gagátu z doby vikinskej zo Švédska. V Nórsku a Anglicku sa objavuje častejšie (*Graham-Campbell 1980*; *Shetelig 1944*) vrátane kruhov o približne rovnakej veľkosti ako nález v Birke, ale aj menšie kusy šperkov (korálky, malé figúrky zvierat, malé krúžky/prstene). Hoci je hranica medzi gagátom a hnedým uhlím niekedy veľmi tenká, podľa GrahamCampbella (*1980*: 66) ide o gagát. Vo Whitby v Yorkshire existuje jediné známe nálezisko gagátu, o čom svedčí aj množstvo gagátových predmetov nájdených v tomto grófstve. Dielne pre výrobu a spracovanie gagátu boli nájdené aj na ostrove Man (*Shetelig 1944*: 10). Vzhľadom k distribúcii možno predpokladať, že gagát bol dovážaný do Škandinávie z Britských ostrovov.

Prstene

Birka I, Taf. 111: 1–6, 8–11; 112: 1–2, Abb. 236.

Z hrobov v Birke poznáme len pätnásť prsteňov. V záznamoch sú ešte iné kruhy interpretované ako možné prstene, ale ich dizajn a veľkosť ukazujú, že sú to krúžky s iným účelom (napríklad reťaze; viď *Arwidsson 1989*). Najväčšia skupina prsteňov je zo striebra s razenou dekoráciou, ďalšou sú prstene s osadenými kameňmi a poslednou sú špirálovito zatočené prstene. Všetky okrem špirálovitých prsteňov sú vyrobené zo striebra.

Strieborné plechové prstene

Birka I, Taf. 111: 4–6.

Tieto prstene sa nachádzajú v piatich komorových hroboch, v štyroch rakvových hroboch a štyroch kremačných hroboch. Osem prsteňov je vyrobených zo strieborného plechu a sú zdobené raznicami. Majú širšiu alebo oválnu stredovú časť, ktorá prechádza do úzkeho zakončeniu, ktoré môže mať kruhový alebo obdĺžnikový profil a ktoré môže byť prekryté (Bj 655, Bj 727) alebo zatočené (Bj 352, Bj 731, Bj 902, Bj 968, Bj 1037). Zdobenie plechových prsteňov pozostáva z pásov trojuholníkov vyplnených najčastejšie tromi bodkami či nezdobených trojuholníkov, niekedy kombinovaných s radom perličiek alebo jamiek. Rozmery variujú medzi 1,7–2,3 cm. Komorový hrob Bj 968 (Taf. 111: 9–10) je jediný hrob, kde sú prstene v pôvodnom umiestnení. Jeden z nich bol v oblasti ruky a druhý pri hlave, zrejme ako súčasť náhrdelníku s korálkami a striebornými príveskami. Prsteň bez dekorácie možno tiež slúžil ako prívesok. V rakvovom hrobe Bj 655 (Taf. 111:5) sa našiel prsteň na prvom článku ľavého prstenníku. Umiestnenie v hrobe Bj 731 je neznáme, rovnako ako v mužskom hrobe Bj 727. Medzi kremačné hroby s prsteňmi patrí Bj 352 (Taf. 111:6), kde sa predpokladá, že sa jedná o mužský hrob, zatiaľ čo hrob Bj 104 obsahuje mužské aj ženské prvky.

Prstene s kameňom a sklom

Birka I, Taf. 111: 1–3, Abb. 236.

Tri prstene tohto typu majú vložené kamene alebo sklo. Prsteň zo ženského hrobu Bj 515 je nezdobený strieborný kruh ktorý je uzavretý a je do neho vsadené fialovo zafarbené sklo, hoci sa dlho predpokladalo, že sa jedná o ametyst. Na skle je vyrytý nápis "Za Allaha" (*Wärmländer et al. 2015*). Prsteň bol umiestnený vedľa pravej oválnej spony. Preto je neisté, či to bol užívaný ako prsteň alebo ako prívesok. Pozlátený strieborný prsteň zo ženského hrobu Bj 791 je pravdepodobne tiež z Orientu, má vsadený karneol a na kovovej časti sú známky zdobenia. V oku prsteňa je špirála zo strieborného drôtu a aj očko na zavesenie, čo vypovedá že sa nosil ako prívesok ako súčasť veľkého súboru príveskov a perál vedľa oválnych spon. Tretí prsteň s kameňom bol v bohatom ženskom hrobe Bj 526 situovaný na pravej strane tela vo výške pásu popri noži, ihelníčku a bronzovom kľúči. Prsteň je uzavretý a je v ňom osadená žlte tónovaná sklenená doštička, ktorú držia štyri packy.

Špirálové prstene

Birka I, Taf. 112: 1–2.

Vo veľmi bohatom ženskom komorovom hrobu Bj 557 bol nájdený prsteň, ktorý sa skladá zo silného bronzového prútu stočeného do ôsmich špirál. Prsteň bol situovaný na pravej strane tela. Je zdobený pozdĺžnymi ryhami, je 2,7 cm široký a má vnútorný priemer cca. 1,8 cm. Druhý prsteň tohto typu pochadza z hrobu Bj 531. Tento prsteň nie je zdobený, má šírku 2,9 cm a vnútorný priemer cca 1,3 cm.

Doplňující komentář - nálezy z Černé země

Tomáš Vlasatý

V tzv. Černé zemi v Birce (SHM 5208) bylo objeveno mnoho dalších náramků a prstenů, které si zaslouží krátkou zmínku. Náramků (*armring*)bylo objeveno nejméně 21, s tím že 19 z nich je stříbrných (SHM 5208:3:1, 5208:3:2, 5208:3:3, 5208:3:4, 5208:3:5, 5208:3:6, 5208:3:7, 5208:3:8, 5208:3:9, 5208:3:10, 5208:3:11, 5208:3:12, 5208:3:13, 5208:3:14, 5208:3:15, 5208:4, 5208:7:3), jeden ze slitiny mědi (SHM 5208:113) a jeden skleněný (SHM 208:2219). Váha stříbrných náramků se pohybuje od 12 do 119 gramů, jsou vyrobeny z plechu či jednoho, dvou, tří nebo šesti prutů. Vnitřní průměr se pohybuje mezi 5,3–6,2 cm × 6,4–7,6 cm, ale jeden exemplář má nestandardní průměr 11 cm (SHM 5208:3:4). Perfektní stav zachování má točený náramek SHM 5208:4, na kterém jsou pověšené další tři kroužky a stříbrná mince. Náramek ze slitiny mědi je rovněž vyroben z plechu a je zdoben raženou dekorací. Skleněný fragment je zdobený drážkami.

Nadto bylo v Černé zemi objeveno 12 nárameníků (*armbygel*). 7 z nich je vyrobeno ze slitiny mědi, zatímco 5 jich je stříbrných (SHM 5208:3:16, 5208:8, 5208:108, 5208:109, 5208:110, 5208:111, 5208:112, 5208:114, 5208:115, 5208:116). Ačkoli jsou povětšinou fragmentární, nejméně dva jsou kompletní (SHM 5208:108–109, 5208:110). Exemplář SHM 5208:110 je praktický totožný s nárameníkem vyobrazeným v Birka I, Taf. 109:5–6. Kompletní kusy mají vnitřní průměr 7,3–8,2 cm. Nárameníky ze slitiny mědi jsou zpravidla masivní odlitky, ale SHM 5208:114 byl zřejmě tvořený tenkým plíškem s geometrickým dekorem. Fragment SHM 5208:115 připomíná nárameník z hrobu Bj 1081 (Birka I, Taf. 109:9). Stříbrné kusy jsou vyrobené tlustých plátů, které mohou být ražené, jako v případě SHM 5208:3:16.

Byl jsem schopný dohledat čtyři prsteny z Černé země. Jedná se o dva prsteny ze slitiny mědi (SHM 5208:116, 5208:118), jeden stříbrný (SHM 5208:117) a jeden zlatý prsten (SHM 5208:1). Všechny čtyři prsteny mají stejnou konstrukci a anatomii: jsou vyrobeny s plechů a mají rozšířenou prostřední část, která se zužuje směrem ke koncům, které se překrývají. Kromě SHM 5208:118, který má podélnou centrální linku, není žádný z prstenů zdoben. SHM 5208:118 je navíc opatřen malým očkem, a je možné, že sloužil jako závěsný šperk. Průměr prstenů je mezi 1,8–2,3 cm.

Literatura

Aiken – Arwidsson 1986 Aiken, Elisabeth – Arwidsson, Greta (1986). Armringe, Armbügel und Fingerringe. In: Arwidsson, Greta (ed.). *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*, Stockholm: 73–76.

Arbman 1937 Arbman, Holger (1937). *Schweden und das karolingische Reich. Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts*, Stockholm.

Arbman 1940–1943 Arbman, Holger (1940–1943). *Birka I - Die Gräber*, *Text* [1943]*, Tafeln* [1940], Stockholm.

Arwidsson 1989 Arwidsson, Greta (1989). Ketten. In: Arwidsson, Greta (ed.). *Birka II:3. Systematische Analysen der Gräberfunde,* Stockholm: 73-78.

Graham-Campbell 1980 Graham-Campbell, James (1980). *Viking artefacts: a select catalogue.* London.

Ģinters 1981 Ģinters, Valdemārs (1981). *Tracht und Schmuck in Birka und im ostbaltischen Raum: Eine vergleichende Studie*. Antikvariskt arkiv 70, Stockholm.

Shetelig 1944 Shetelig, Haakon (1944). Smykker av jet i norske vikingefunn. *Bergens Museum Årbok*, Bergen.

Stenberger 1947–1958 Stenberger, Mårten (1947–1958). *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit, I: Text* [1958]*, II: Fundbeschreibung und Tafeln* [1947], Lund.

Stolpe 1873 Stolpe, Hjalmar (1873). *Naturhistoriska och archaeologiska undersökningar på Björkö i Mälaren II*. Öfversigt af Kongl. Vet, Akad. Förhandlingar No 5, Stockholm: 3–79.

Thunmark-Nylén 1995–2006 Thunmark-Nylén, Lena (1995–2006). *Die Wikingerzeit Gotlands, I: Abbildungen der Grabfunde* [1995], *II: Typentafeln* [1998], *III: Text* [2006], *IV: Katalog* [2000], Stockholm.

Wärmländer et al. 2015 Wärmländer, Sebastian K.T.S. et al. (2015). Analysis and Interpretation of a Unique Arabic Finger Ring from the Viking Age Town of Birka, Sweden. In: *Scanning* 37: 131–137.

1—2. Gr. 1145. — 3. Gr. 1081. — 4. Gr. 465. — 5—6. Gr. 83. — 7. Gr. 860 A. — 8. Gr. 444. 9. Gr. 1081.

1/1.

Landesbibliothek Bücherei Dresden

Obr. 2: Náramenníky a gagátový náramok. Birka I, Taf. 109.

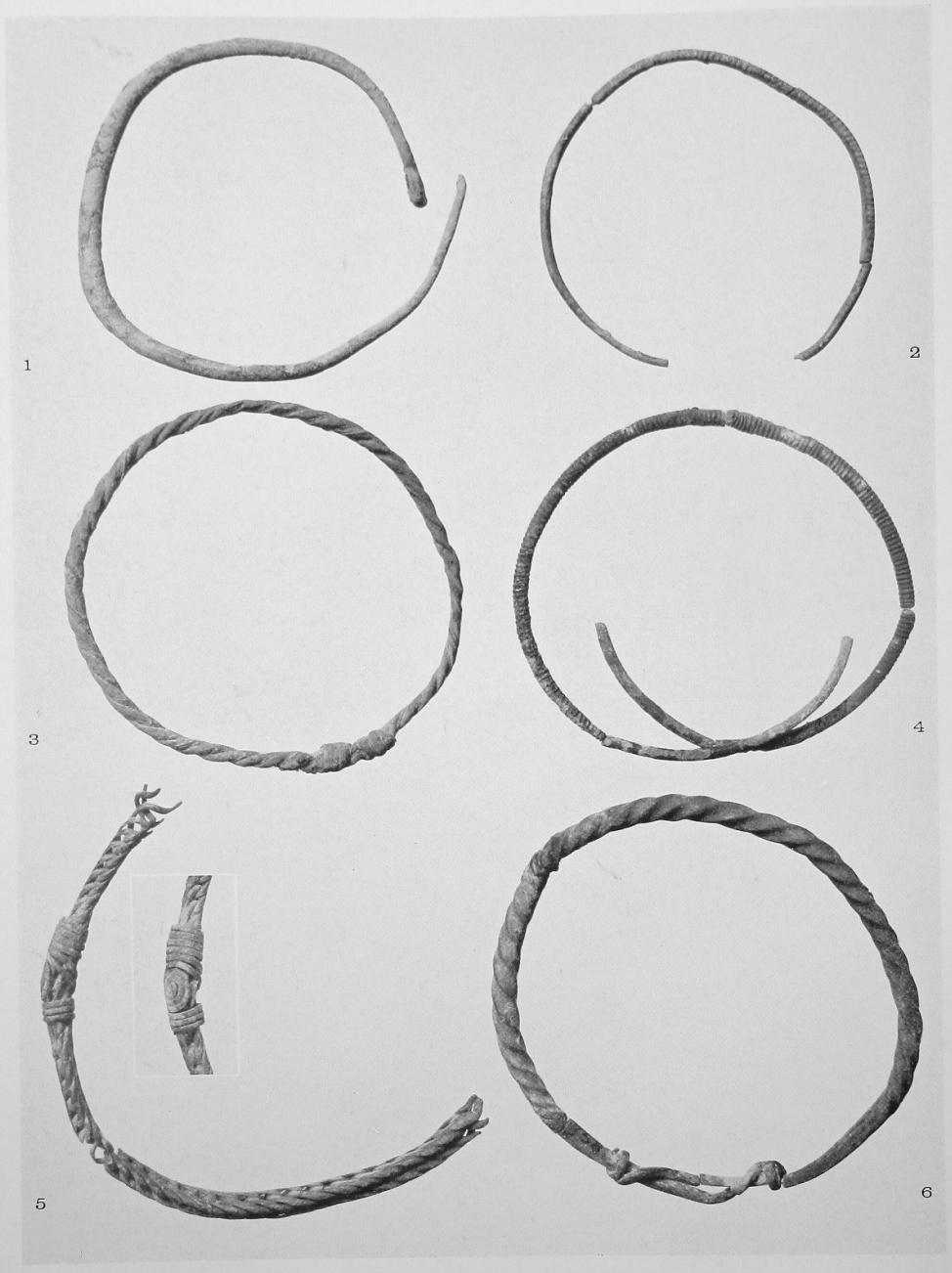

1. Grab 67. — 2. Grab 845. — 3. Grab 1083. — 4. Grab 165. — 5. Ohne Grab-Nr. 6. Grab 158.

1/1.

Obr. 3: Náramky. Birka I, Taf. 110.

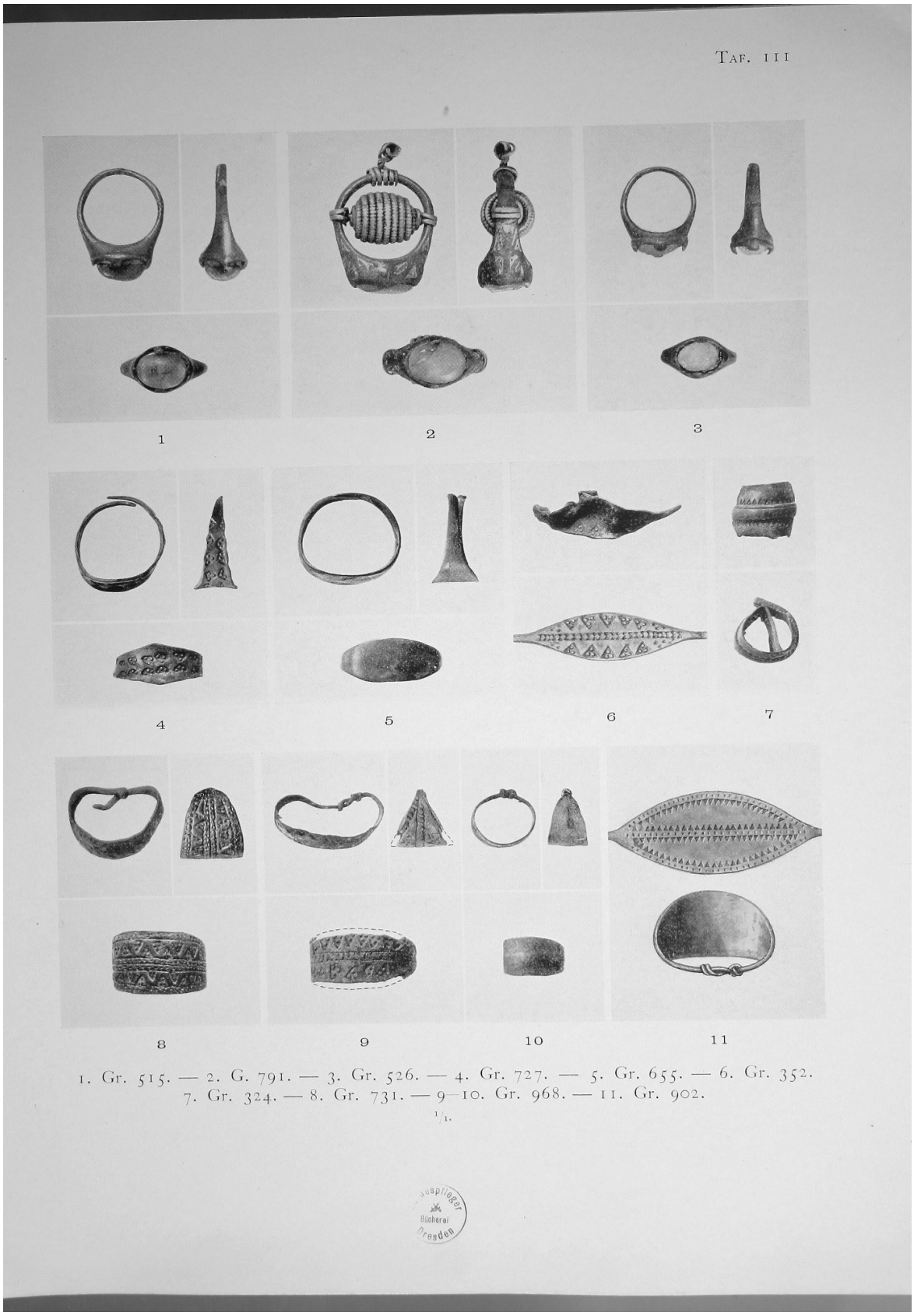

Obr. 4: Prstene. Birka I, Taf. 111.

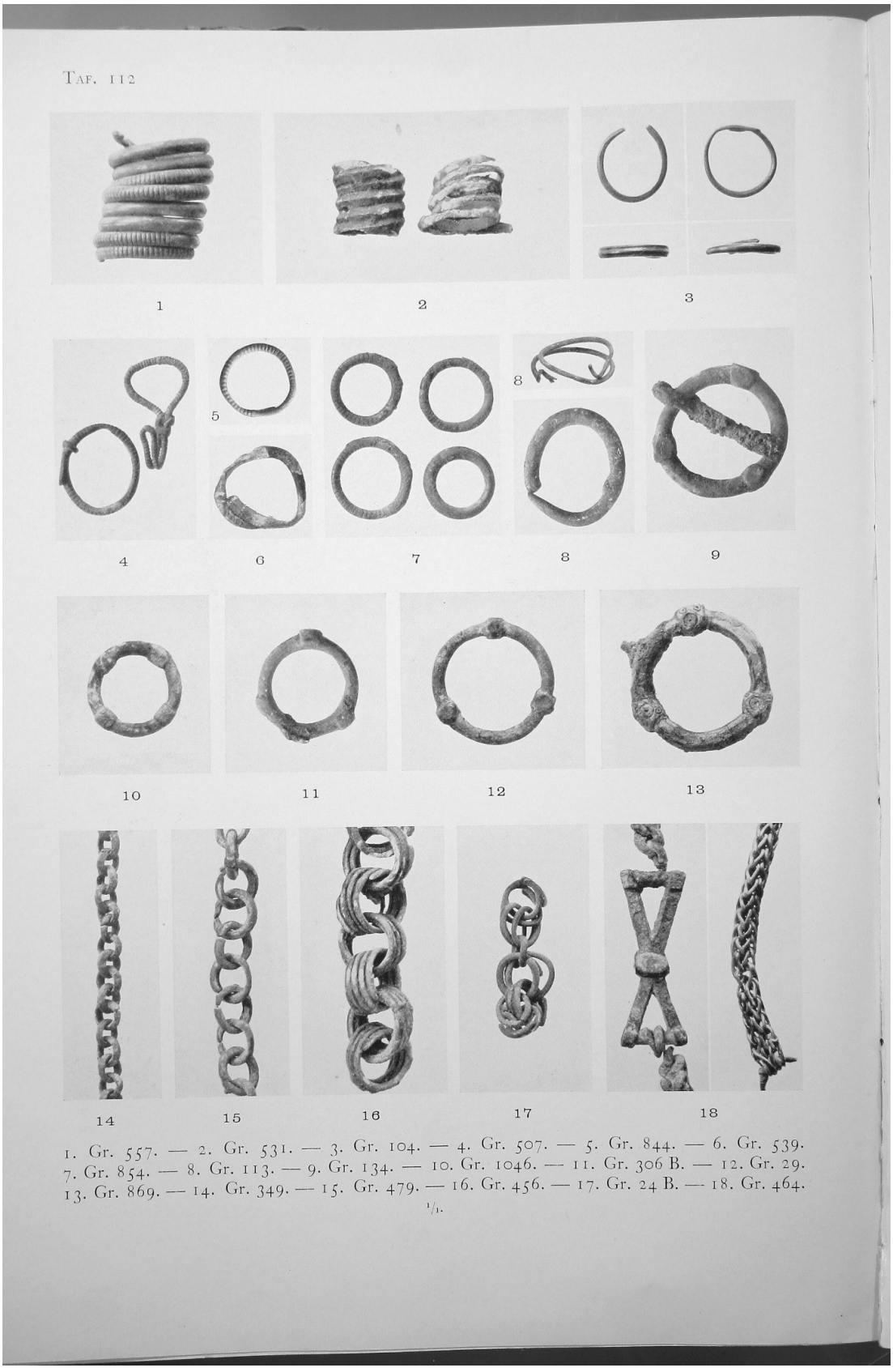

Obr. 5: Prstene. Birka I, Taf. 112.